

Григоренко Володимир Кирилович
головний консультант відділу економічної безпеки, аспірант

Проблеми входження в ЄП та підвищення конкурентоспроможності економіки України

У статті визначено основні проблеми інтеграційної політики України, проаналізовано стан інтеграції на східному і західному векторах. Здійснено аналіз стану зовнішньої торгівлі товарами України з пріоритетними регіональними угрупованнями (ЄП та ЄС). При аналізі торговельних відносин з країнами-членами ЄП особлива увага приділялася зовнішньоторговельним відносинам України з Росією як основним торговельним партнером. Зроблені конкретні висновки і пропозиції щодо інтеграційних пріоритетів України як фактора підвищення конкурентоспроможності українських підприємств та забезпечення економічної безпеки держави.

Головною ознакою процесів, що відбуваються у сучасному світі, є глобальна інтеграція економіки, політики, науково-технологічної сфери, природоохоронної діяльності. У сучасних умовах глобалізації та регіоналізації економічного життя розвинуті країни, намагаються підвищити конкурентоспроможність власної економіки за рахунок участі в інтеграційних угрупованнях, використовуючи не лише конкурентні переваги національної економіки, а й всього об'єднання.

Ринок країн СНД є вкрай важливим для України. Адже доступ до нього дає можливість не тільки збільшити український експорт в цей регіон, а за допомогою конкурентних переваг покращити позиції України і на світовому ринку, що сприятиме економічному розвитку України, підвищенню рівня конкурентоспроможності української економіки.

У розвиток даної проблематики значний внесок зробили такі вітчизняні і закордонні вчені: І. Бакаєва, О. Білорус, В. Будкін, І. Бузько, Ф. Верба, І. Гладій, Б. Губський, В. Денисюк, А. Сухоруков, В. Захарова, С. Кваша, Ю. Макогон, А. Мокій, В. Новицький, В. Олефір, А. Поручник, М. Рум'янцев, А. Філіпенко, О. Чернега, Г. Черніченко та ін.

Проте, у дослідженнях цих вчених не ставилося завдання оцінити вплив інтеграційних процесів країни на економічну безпеку, не розкрито в достатній мірі роль товарного експорту і імпорту за пріоритетними

векторами інтеграційної політики, а отже не визначається перспективні ринки збуту і конкурентоспроможність українських товарів на них.

Автор спробує проаналізувати наявні тенденції сучасного стану зовнішньої торгівлі товарами України з пріоритетними інтеграційними угрупованнями, такими як ЄС та ЄЕП, вибору найбільш перспективного ринку збуту українських товарів, наводить потенційні загрози, економічній безпеці держави, які можуть виникнути в процесі інтеграції, розробляє заходи та пропозиції щодо їх усунення.

Метою дослідження є аналіз вибору найбільш оптимального інтеграційного угруповання, який дає можливість підвищити конкурентоспроможність українських підприємств на ринках як в середині угруповання та на світових ринках.

В умовах інтернаціоналізації світової економіки росте залежність розвитку кожної національної економіки від зовнішніх чинників. Це підтверджується зростанням світового товарообігу, обсягів інвестування капіталів, активізацією міжнародної міграції робочої сили. Очевидно, це обумовлене тим, що зовнішньоекономічні чинники дають можливість пом'якшити (або навіть нейтралізувати) частину суперечностей в національних економіках, призводячи до раціональнішого поєднання внутрішніх і зовнішніх можливостей для ефективного господарювання і економічного розвитку держави.

В таких умовах країнам з трансформаційною економікою дуже важко знайти своє місце на світовому ринку, тому що їх товари мають меншу конкурентоспроможність порівняно з високорозвинутими країнами. Для підвищення конкурентоспроможності національної економіки державам потрібно активно вести політику інтеграції як протидію глобалізації.

Глобальна проблема регіональної інтеграції (global versus regional integration) набуває все ширшого змісту, яку потрібно розв'язати не тільки економістам, а і політикам [1].

Регіональні економічні комплекси слід розглядати як найважливіші

елементи глобалізації. Регіоналізація створює додаткові можливості, стимули і механізми для лібералізації руху факторів виробництва. Тобто, можна вважати, що регіоналізація – одна з відповідей на виклики глобалізації [2]. З іншого боку, безумовно, є суперечність між глобалізацією і регіоналізацією; якщо остання посилює торговельно-економічні зв'язки в середині об'єднання, зміцнює колективний протекціонізм, то вона може гальмувати загальний процес глобалізації. Регіональні організації усувають можливу негативну дію процесів глобалізації в тому випадку, якщо внутрішньорегіональні зв'язки між членами угруповання не погіршують (в порівнянні з доінтеграційним рівнем) умови для зовнішньоекономічних зв'язків з третіми країнами.

Інтеграція України в систему міжнародного поділу праці характеризується невизначеністю, суперечливістю і вкрай низькою ефективністю. По принципових аспектах регіональної інтеграційної взаємодії спостерігаються значні розбіжності в наукових і політичних колах, у результаті чого ускладнено процес прийняття рішень, затягується інтенсифікація суспільно-економічного розвитку. Проте, головним недоліком є відсутність механізму та методики інтеграції. В умовах глобалізації виникає проблема формування національної гео економічної й геополітичної ніші, тому виникає необхідність аналізу як позитивних наслідків інтеграції, так і її потенційних і реальних загроз, що вимагає створення механізмів гарантування національної економічної безпеки [3].

Інтеграційна діяльність України розпочалась відразу після розпаду СРСР. Надмірна лібералізація зовнішньоекономічної діяльності в перші роки незалежності України негативно позначилася на функціонуванні національного господарства, рівні життя населення і обумовило зниження темпів входження України в глобальну світогосподарську систему.

На сучасному етапі пріоритетними інтеграційними векторами зовнішньої політики України є ЄС та ЄЕП. Інтеграція до ЄС знаходиться на початковому етапі, вразі вступу України до СОТ у 2007 р. буде можливо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. За прогнозами

експертів, Україна приєднається до ЄС через 20-30 років. Тому, в цей період слід активно проводити інтеграційну політику на теренах СНД. Адже за використання конкурентних переваг в рамках інтеграційних угруповань Україна може прискорити економічне зростання держави, підвищити соціально-економічне становище населення та здійснити реальну інтеграцію в глобальну економічну систему.

Інтеграція України з країнами ЄСП може значно підвищити конкурентоспроможність українських товарів на світових ринках через реалізацію конкурентних переваг угруповання.

ЄСП – це економічний простір, який об'єднує митні території Сторін, на якому функціонують механізми регулювання економік, які ґрунтуються на єдиних принципах, що забезпечують вільний рух товарів, послуг, капіталу і робочої сили, та здійснюється єдина зовнішньоторговельна та узгоджена, тією мірою і в тому обсязі, в яких це необхідно для забезпечення рівноправної конкуренції та підтримання макроекономічної стабільності, податкова, грошово-кредитна та валютно-фінансова політика [4].

З визначення ЄСП випливає його спрямованість на можливе підвищення конкурентоспроможності не лише окремої країни, а всіх країн-учасниць на внутрішньому та міжнародному ринках.

Про підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на ринках країн-членів ЄСП свідчить стан зовнішньої торгівлі України у 2005р., де експорт до країн ЄСП мав вирішальний характер за умов значного його скорочення до країн ЄС (табл. 1).

Таблиця 1

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами України з країнами ЄСП та ЄС у 2004-2005рр.*

(млн. дол. США)

	Експорт		Імпорт		Сальдо		ЗТО		Коефіцієнт покриття імпорту експортом	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Всього	32666,1	34286,8	28996,8	36141,1	3669,3	-1854,3	61662,9	70427,9	1,1	0,95

Країни ЄС (25)	9779,3	9209,2	9373,6	11873,9	405,7	-2664,7	19152,9	21083,1	1,04	0,8
Країни ЄП	7062,4	9055,8	12738,4	13969,7	-5676	-4913,9	19800,8	23025,5	0,5	0,6
Білорусь	550,8	892	538,1	939,9	12,7	-47,9	1088,9	1831,9	1,02	0,9
Казахстан	622,9	668	388,5	186,4	234,4	481,6	1011,4	854,4	1,6	3,6
Російська Федерація	5888,7	7495,8	11811,8	12843,4	-5923,1	-5347,6	17700,5	20339,2	0,49	0,58

* Розраховано за даними Держкомстату України

Порівнюючи показники зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС та ЄП слід зазначити, що в 2005р. спостерігалася тенденція до переорієнтації українського експорту з європейського напрямку на ринки країн ЄП. В свою чергу це дало можливість покращити торговельний баланс України з країнами ЄП і призвело до підвищення рівня зовнішньоторговельної безпеки України. Так, сальдо торговельного балансу України у торгівлі з ЄС у 2005 році зменшилось у 6,5 раз у відношенні до 2004р., а у торгівлі з країнами ЄП, за той же період, зменшилось на 15%. Коефіцієнт покриття імпорту експортом (граничне значення якого дорівнює 1) мав таку ж тенденцію. В 2005р. даний показник у торгівлі з ЄС становив 0,9 і зменшився на 0,2 у порівнянні з 2004р., з країнами ЄП 0,6 і зріс на 0,1. Зовнішньоторговельний оборот України зріс як у торгівлі з країнами ЄС, так і з країнами ЄП хоча темпи зростання значно різнились і становили відповідно 110% і 116% у відношенні до 2004р.

Особливо критична ситуація в 2005 р. для України мала місце у торгівлі продукцією машинобудування. Через падіння виробництва у галузі різко скоротилися обсяги українського експорту цієї продукції. На ринках країн ЄП експорт продукції машинобудування зріс з 1637,8 млн. дол. США за 9 міс. 2005 р., до 1985,6 млн. дол. США за 9 міс. 2005 р. Водночас на західноєвропейському векторі відбулося скорочення експорту цієї продукції з 1295,2 млн. дол. США в січні-вересні 2004 р. до 559,5 млн. дол. США у відповідному періоді 2005 р.

Отже, для забезпечення економічної безпеки, Україні необхідно приділяти особливу увагу країнам-членам ЄП, враховуючи те, що країни

ЄС використовують українські ринки, насамперед, для нейтралізації кризових явищ у власних економіках [5]. Експортний потенціал України ефективно може реалізовуватися на ринках СНД, що вимагає від України виваженої інтеграційної політики.

За думкою експертів, ЄСП було створено, в першу чергу, для розбудови двосторонніх зв'язків між Україною та Росією. Отже, потрібно проаналізувати зовнішньоторговельні відносини між країнами як основний фактор інтеграції.

За 5 місяців 2006р. в українсько-російських торговельних відносинах зберігається тенденція останніх років - зростання обсягів торгівлі товарами. У торгівлі товарами Україна втратила позитивну тенденцію 2005 р. – зростання більш високими темпами українського експорту у порівнянні з російським імпортом. За 5 місяців 2006 р. експорт українських товарів до РФ в порівнянні з аналогічним періодом 2005р. зріс на 5,1%, а імпорт з РФ – 13,6% (відповідно в січні-травні 2005 р. ці показники становили 25,8% і 11,6%). В результаті негативне торгівельне сальдо за перші 5 місяців 2006 р. у порівнянні з відповідним періодом 2005 р. збільшилося на 5,1 млрд. дол. США (табл.2).

Таблиця 2

Зовнішня торгівля товарами України з Росією за 5 місяців 2006р. у порівнянні з 5 місяцями 2005р.

(млн. дол. США)

Розділ УКТ ЗЕД	січень-травень 2005 р.			січень-травень 2006 р.			5 міс. 2006 р. у відношенні до 5 міс. 2005 р., у %		
	Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт	Сальдо
I	196,8	13,7	183,1	44,0	24,4	19,6	22	177	10
II	14,8	13,2	1,6	24,3	24,1	0,2	163	183	10
III	49,8	3,3	46,5	35,8	4,6	31,2	71	140	67
IV	249,9	121,8	128,1	212,1	134,0	78,1	84	110	60
V	119,6	2921,2	-2801,6	91,9	2993,7	-2901,8	76	102	103
VI	184,1	210,8	-26,7	214,7	279,6	-64,9	116	132	241
VII	79,8	166,1	-86,3	116,4	173,0	-56,6	145	104	65
VIII	0,4	1,2	-0,8	0,8	2,6	-1,8	170	219	249
IX	5,0	10,6	-5,6	7,5	23,3	-15,7	151	220	282
X	122,3	105,6	16,7	142,0	127,0	15	116	120	90
XI	25	38,5	-13,5	29,6	41,8	-12,2	118	108	90
XII	2,7	1,4	1,3	7,9	1,4	6,5	294	100	501
XIII	41,8	45,4	-3,6	49,8	68,7	-18,9	119	151	519
XIV	-	-	-	4,8	6,3	-1,5	145	20	-

XV	769,0	445,8	323,2	894,7	536,0	358,7	116	120	111
XVI	481,3	370,1	111,2	548,7	499,3	49,4	114	134	44
XVII	313,1	253,4	59,7	376,1	423,4	-47,3	120	166	-79
XVIII	17,0	30,2	-13,2	24,4	37,9	-13,5	143	125	102
XIX	-	-	-	7,1	25,2	-18,1	-	-	-
XX	23,4	8,5	14,9	27,7	17,0	10,7	118	204	70
XXI	0,005	0,5	-0,495	0,001	0,05	-0,049	26	12	11
ТПШ	0,5	2,4	-1,9	1,9	4,6	-2,7	397	191	140
Різне	26,1	30,4	-4,3	-	-	-	-	-	-
Всього	2722,4	4794,1	-2071,7	2862,2	5448,0	-2585,8	105,13	113,64	124,8

Розраховано за даними Держкомстату України

Найбільш критична ситуація для України на російських ринках склалася у торгівлі продовольчими товарами. Якщо в січні-травні 2004 р. частка продуктів тваринного походження в товарному експорті України до РФ становила 7,9%, то у січні-травні 2006 р. вона дорівнювала лише 1,5%. Найбільших втрат Україна зазнала у торгівлі м'ясомолочними продуктами. Зокрема, поставки м'яса та субпродуктів на російський ринок з початку 2006 р. з України фактично припинилися, експорт молочної продукції значно скоротився (з 143,9 млн. дол. США до 42,8 млн. дол. США або в 3,4 рази). Хоча говорити про відмову РФ від українського імпорту цих товарів завдяки значному зростанню продукції власного виробництва малоімовірно. За даними Федеральної служби державної статистики РФ темпи зростання виробництва м'яса у першому півріччі 2006 р. становили лише 103,6%. При цьому слід враховувати, що в Росії у першому півріччі відбулося скороченні поголів'я ВРХ на 5,3% у порівнянні з аналогічною датою 2005 р. Виробництво молока в РФ в першому півріччі 2006 р. скоротилося на 0,3%. За даними експертів російського Центру соціальних досліджень та інновацій в першому півріччі 2006 р. на імпорт м'яса в РФ витрачено більше коштів, ніж виділено на рік по національному проекту підтримки агропромислового комплексу [6].

Значно скоротилися обсяги експорту жирів та олії (на 29%), готових харчових продуктів з м'яса (на 52,4%), цукру та кондитерських виробів з цукру (на 42,7%).

Негативні тенденції простежуються і в торгівлі товарами

машинобудування. Порівняння темпів зростання експорту та імпорту цих товарів за 5 місяців 2006 р. з аналогічним періодом 2005 р. не на користь українських експортерів. Про це свідчить динаміка коефіцієнту покриття імпорту експортом по товарах машинобудування. Він зменшився з 1,24 до 0,99. Зокрема, по механічному та електричному обладнанню (розділ XVI УКТ ЗЕД) коефіцієнт покриття імпорту експортом за 5 місяців 2006 р. скоротився з 1,3 до 1,1, що мало наслідком зменшення позитивного сальдо на 61,8 млн. дол. США. По транспортних засобах (розділ XVII УКТ ЗЕД) Україна взагалі втратила позитивне сальдо (табл. 1). Коефіцієнт покриття імпорту експортом по цих товарах скоротився з 1,24 до 0,89, перевищивши порогове значення коефіцієнту, яке має бути не менше 1. Російський імпорт транспортних засобів у порівнянні з січнем-травнем 2004 р. збільшився майже в 2 рази (191,7%). Така негативна тенденція у торгівлі транспортними засобами може бути наслідком підписання російською стороною з низкою провідних світових автомобілебудівних компаній угод на розміщення у РФ цехів зі зборки імпортних моделей автомобілів, які значно втратили у конкурентоспроможності на провідних світових авторинках (російська сторона значно активізувала торгівлю дешевими застарілими російськими марками автомобілів на українському ринку). У торгівлі приладами та апаратами посилилась негативна тенденція останніх років. Коефіцієнт покриття імпорту експортом по цій групі товарів зменшився з 0,58 у січні-травні 2005 р. до 0,5 у січні-травні 2006 р.

Майже третину (31,3%) українського товарного експорту до РФ становлять недорогоцінні метали. В умовах активного розвитку китайсько-російських відносин та посиленні загрози поступового витіснення українських виробників китайськими виробниками металопродукції з традиційних ринків збуту, незначне зменшення обсягів експорту чорних металів (на 6,1%) на російський ринок за перші 5 місяців 2006 р. вже можна розглядати як першу ознаку перерозподілу російського ринку металів. Завдяки скасуванню США щодо України поправки Джексона-Веніка Україна

змогла компенсувати втрати на російському ринку. За січень-травень 2006 р. темпи росту українського експорту чорних металів до США у порівнянні з відповідним періодом 2005 р. збільшилися в 2,1 рази.

Ці негативні тенденції для українських виробників на російському ринку свідчать про переорієнтацію значної його частини на продукцію країн ЄС, Бразилії, Аргентини, США та ін. За даними Федеральної служби державної статистики РФ у першому півріччі 2006 р. у зовнішньоторговельному обороті частка країни ЄС становила 52,1%, Китаю – 5,9%, України – 5,4%, відповідно в першому півріччі 2005 р. ці цифри становили 52,9%, 5,5% та 6,2% [7].

Однак найбільша проблема для україно-російських торговельних стосунків лишається монополія Росії щодо забезпечення потреби української економіки в енергоносіях, що є вирішальним чинником у посиленні загроз у енергетичній і економічній безпеці країни. За 5 місяців 2006 р. частка імпорту російських енергоносіїв в загальних обсягах імпорту енергоносіїв становила 54,3%. Для країн ЄС частка імпорту енергоносіїв з однієї країни (порогове значення) не повинна перевищувати 30% загальної їх потреби, оскільки є загроза економічного та політичного тиску країни-монопольного постачальника на країну-імпортера (січневі події 2006 р. є тому свідченням). При цьому слід відзначити, що у порівнянні з січнем-травнем 2005 р. цей показник суттєво знизився – на 14,3%. Однак, небажання українських виробників переходити на енергозберігаючі технології призводить до того, що негативне сальдо по енергоносіях (-2901,8 млн. дол. США) перевищує весь український товарний експорт (2862,2 млн. дол. США).

Двосторонні торговельні зв'язки стримує наявність митних тарифів між країнами, що зменшує конкурентоспроможність продукції на ринку країн-учасниць ЄП. У табл. 3 представлені обмеження, що можуть бути анульовані в результаті створення ЄП [8].

Таблиця 3

Обмеження, що можуть бути скасовані після створення зони вільної

торгівлі України з Росією

Групи товарів 1	Вид обмежень 2	Розмір 3	Чи буде скасоване 4
Експорт України			
Цукор білий	Мито	206 дол. США / т	Так
Спирт етиловий і інший спирти денатуровані	Мито	2 євро за літр	Так
Горілка	Мито	2 євро за літр	Так
Сигарети	Мито	30 євро за 1000 шт.	Так
Плоский прокат із заліза, легованої або нелегованої сталі з цинковим або алюмінієво-цинковим покриттям	Антидемпінгове мито		Скасовано з 01.02.2004 р.
Імпорт в Україну			
Нафта сира	Експортний ПДВ	20%	Можливо
Газ природний зріджений	Експортний ПДВ	20%	Можливо
Автомобілі	Квота	20826 шт.	Обговорюється
Сода харчова	Квота	2500 т	Так
Цемент	Квота	157500 т	Так

За підрахунками експертів, Україна може отримувати понад 1 млрд. дол. США від скасування вищенаведених митних платежів з боку РФ, а це можливо лише при створенні зони вільної торгівлі, яка формується в рамках ЄЕП, тому що на двосторонньому рівні такої згоди не можливо досягнути.

Процес формування ЄЕП, на рівні ЗВТ в країнах - учасницях стає одним з індикаторів ступеня готовності країн до вступу у СОТ. За умов створення ЗВТ в рамках ЄЕП можна спрогнозувати зростання зовнішньої торгівлі між Україною та іншими країнами-учасницями. Якщо реально ЗВТ не буде утворена, то в кінці 2007 р. Україна та Росія, а згодом і Казахстан, мають реальний шанс вступити до СОТ, що також призведе до більшої лібералізації зовнішньоторговельних відносин між країнами засновницями ЄЕП.

Створення ЄЕП можливе навіть без України про що заявляли неодноразово президенти трьох країн. Проте, якщо Україна відмовиться від участі в ЄЕП інші країни перенесуть та доповнять нормативно-правову базу в ЄврАзЕС і таким чином продовжать інтеграцію в рамках іншого угруповання. Це свідчить про відсутність чіткої зовнішньої політики України. Перед тим як стати членом регіонального угруповання потрібно

розрахувати та проаналізувати всі переваги та недоліки, а також показати чи вплине інтеграція на економічну безпеку країни.

У середньостроковій перспективі ЄЄП може стати сектором фінансування найбільших ТНК. Динаміка зростання секторів галузей економіки буде прямим результатом успішності залучення інтернаціональних інвестицій. В цьому розумінні макрорегіон ЄЄП стане конкурентом Китаю, країнам АТР, країнам Латинської Америки, в першу чергу Бразилії. Наведені приклади підвищать конкурентоспроможність цілого регіону і безпосередньо України.

Участь України в ЄЄП дасть можливість швидше досягти економічних критеріїв вступу в ЄС, таким чином інтеграція на східному векторі одночасно прискорить інтеграцію на західному.

Участь України в ЄЄП має свої переваги і є перспективним інтеграційним угрупованням:

1. Україна й інші країни СНД зазнають значних збитків від розширення ЄС в 2004 р., компенсацією яких повинна стати активізація торгово-економічних процесів у рамках ЄЄП;
2. На сьогоднішній день не існує реальних передумов найближчого вступу України в ЄС (з обох сторін).
3. Значна ємність внутрішнього ринку ЄЄП обумовлює можливості ефективного використання ресурсних, виробничих, кадрових, науково-технічного потенціалів країн-учасниць. На країни ЄЄП припадає близько 80% населення, 94% – ВВП і 88% товарообігу СНД, при ринку – більш 200 млн. споживачів.
4. Країни-учасниці ЄЄП показують сталу тенденцію до зростання основних макроекономічних показників, що може розглядатися як визначальний фактор суспільно-економічного прогресу країн.

5. Взаємна інтеграційна політика країн СНД довела свою неефективність, ідея створення Економічного союзу в складі 12 країн СНД не реалізувалася; становлення моделі різношвидкісної й різнорівневої інтеграції ЄЄП є альтернативою розвитку інтеграційної взаємодії у регіоні після розширення ЄС.
6. З формуванням ЄЄП, на думку багатьох експертів, істотно поліпшаться можливості розвитку транзитного потенціалу України.

Загрози і причини низької ефективності формування ЄЄП та його подальшої діяльності:

1. Митний союз передбачає створення наднаціональних органів, яким держави-учасниці об'єднання передають свої повноваження, дане твердження суперечить Конституції України та економічній свободі.

2. Однією з причин, що впливає на гальмування процесу формування ЄЄП, є паралельна робота, яка ведеться потенційними країнами-членами ЄЄП у напрямі вступу до СОТ, а також наявність перешкод між країнами щодо вступу до СОТ.

3. Паралельна робота іншого інтеграційного угруповання на теренах СНД, а саме – ЄврАзЕС.

4. Низький рівень іноземних інвестицій в країни ЄЄП. Основною причиною незначного надходження ПІІ в економіку країн ЄЄП є несприятливий інвестиційний клімат, а саме: слабкий банківський сектор, низька правова дисципліна, непередбачуваність економічної і політичної ситуації.

5. Виходячи з попередньої причини для всіх країн ЄЄП актуальна проблема подолання технічного і технологічного відставання, рішення якої неможливе без участі міжнародних компаній та залучення ПІІ.

6. Економічні аргументи, на жаль, мають невеликий вплив на розвиток ЄСР. Вирішальним є політичний фактор, від якого залежить балансування між взаємними вимогами, поступками, інтересами та реальними кроками чотирьох держав. Як прорив в розв'язанні цієї проблеми є підписання наприкінці серпня 2005 р. в Казані президентами країн-учасниць ЄСР протоколу про принцип різношвидкісної інтеграції.

Література:

1. Світова економіка: Підручник / А.С. Філіпченко, О.І. Рогач, О.І. Шнирпов та ін. – К.: Либідь, 2001 – 582 с.
2. Heidelberg Club.(Hrsg). Globalisierung. Stuttgart, 1997. S. 11.
3. Кваша С., Патыка Н. Направления и проблемы интеграции Украины в мировое экономическое пространство // Экономика Украины. – 2001. – №9. – С. 77-81.
4. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997%5F990&text=%D3%E3%E4%E0+%AA%C5%CF>
5. Трансфер економічних криз як причина недосконалих циклів // Стратегічна панорама. – 2004. - №2. – С. 68-85
6. http://www.wto.ru/ru/opinion.asp?msg_id=17433
7. http://www.gks.ru/bgd/free/b04_03/IssWWW.exe/Stg/d010/i010970r.htm
8. Заяц И., Брыль Р. Торговля изъемами // Украинская инвестиционная газета. – 2004. – №21. – С. 2.